

Carl Rogers (1902-1987)

Ο αμερικανός ψυχολόγος Carl Rogers είναι ο εμπνευστής της πελατοκεντρικής θεραπείας (client-centered therapy) ή –όπως αυτή είναι γνωστή από τις αρχές της δεκαετίας του '70– της προσωποκεντρικής προσέγγισης (person-centered approach). Υπήρξε ένας από τους πρωτοπόρους της «τρίτης δύναμης» αυτής της ανθρωπιστικής ψυχολογίας, της συμβουλευτικής και της βιωματικής εκπαίδευσης μέσω των ομάδων συνάντησης (encounter groups). Είναι περισσότερο γνωστός για τις ιδέες του οι οποίες επηρέασαν την ψυχοθεραπεία, την εκπαίδευση, τη συμβουλευτική και την επικοινωνία. Λιγότερο γνωστός είναι για τη συμβολή του στο πεδίο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων και αυτό είναι που επιχειρείται να καταδειχτεί στην παρούσα εργασία.

Η προσωποκεντρική προσέγγιση –υπό την επίδραση του υπαρξισμού και της φαινομενολογίας– θεωρεί ότι ο άνθρωπος είναι ουσιαστικά θετικό ον σε συνθήκες ασφάλειας και πλήρους ελευθερίας να «είναι» και να επιλέγει, χωρίς τον περιορισμό των αξιολογικών όρων (conditions of worth) από τους άλλους. Ο αξιόπιστος πυρήνας της προσωπικότητας και το σημείο της εσωτερικής αξιολόγησης όλων των εμπειριών είναι ο οργανισμός, ο οποίος αλληλεπιδρά με το περιβάλλον και κατευθύνεται από την τάση πραγμάτωσης (actualizing tendency) προς την ωριμότητα. Η βασική θέση του Rogers είναι ότι κάθε άνθρωπος έχει εντός του αστείρευτες πηγές για αυτοκατανόηση, αυτοκατευθυνόμενη συμπεριφορά και αλλαγή των βασικών του αντιλήψεων. Αυτές οι πηγές μπορούν να ενεργοποιηθούν εφόσον δημιουργηθεί ένα κλίμα κατάλληλων διευκολυντικών στάσεων (βλ. Rogers, 1961, 1980).

Στην τελευταία περίοδο της ζωής του, το έργο του Rogers εστιάστηκε σε μια περισσότερο σχεσιακή και πνευματική κατεύθυνση. Καθοριστικής σημασίας για την εξέλιξη των απόψεών του υπήρξαν οι δημόσιοι διάλογοί του με προσωπικότητες όπως οι Gregory Bateson, Michael Polanyi, Paul Tillich, και ιδιαίτερα με τον φιλόσοφο Martin Buber (βλ. Kirschenbaum και Henderson, 1989a). Σε αυτή την περίοδο ομιλεί για τον τρόπο λειτουργίας του ως συμβούλου και αναγνωρίζει ποιοτικές ιδιότητες όπως η παρουσία, ο διαισθητικός εαυτός και ο υπερβατικός πυρήνας της ύπαρξής του ως ιδιαίτερα βοηθητικές για την ανάπτυξη του άλλου. Από το 1964 μέχρι το 1986 επισκέφτηκε πολλές χώρες και δραστηριοποιήθηκε ιδιαίτερα στην προώθηση της διαπολιτισμικής επικοινωνίας.

Ο Rogers δίδαξε στα Πανεπιστήμια Ohio, Chicago και Wisconsin και τιμήθηκε με πολλές διακρίσεις στη διάρκεια της ζωής του. Μεταξύ αυτών, το πρώτο βραβείο για την επιστημονική συμβολή του στην ψυχολογία (1956) και η ανώτατη τιμητική διάκριση (1972) από την Αμερικανική Ψυχολογική Εταιρεία, το βραβείο Oscar (1969) για την ταινία *Ταξίδι στον εαυτό*

(*Journey into self*), στην οποία διευκολύνει μια ομάδα συνάντησης, αλλά και η ανώτατη διάκριση του ολλανδικού πανεπιστημίου Leiden (1975) για την επέτειο των 400 ετών από την ίδρυσή του. Επίσης, σε έρευνες των *Journal of Counseling* και *American Psychologist* για τους ψυχολόγους οι οποίοι με τη σκέψη τους άσκησαν τη μεγαλύτερη επιρροή, ο Rogers αναδείχθηκε πρώτος (βλ. Kirschenbaum και Henderson, 1989β· Smith, 1982). Το 1987 προτάθηκε η υποψηφιότητά του για το βραβείο Νόμπελ της Ειρήνης. Πέθανε στις 4 Φεβρουαρίου 1987.

Οι βασικές αρχές της προσωποκεντρικής προσέγγισης για την Εκπαίδευση Ενηλίκων

Αυτό που κυρίως χαρακτηρίζει την προσωποκεντρική προσέγγιση είναι η εμπιστοσύνη προς τον εκπαιδευόμενο, τις δυνατότητες και τις θετικές τάσεις του. Επιπλέον, δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στη μορφωτική και γενικότερα αναπτυξιακή επίδραση που ασκεί στον εκπαιδευόμενο η *παιδαγωγική σχέση*, η οποία εκτυλίσσεται σε τρεις διακριτές φάσεις: α) την εγκαθίδρυση της εμπιστοσύνης από την πλευρά του εκπαιδευομένου, η οποία μπορεί να επέλθει σύντομα ή και να καθυστερήσει, β) την ανάπτυξη της *οικειότητας* κατά την οποία ο εκπαιδευόμενος γίνεται ικανός να αποκαλύψει μερικά από τα επίπεδα της εμπειρίας του και γ) την εγκαθίδρυση μιας αυξανόμενης *αμοιβαιότητας* ανάμεσα στον εκπαιδευόμενο και τον εκπαιδευτή (βλ. Mearns και Thorne, 1996, 42).

Βασική θέση του Rogers είναι ότι ο ενήλικος δεν χρειάζεται τόσο «δασκάλους» όσο ένα περιβάλλον διευκολυντικό της μάθησης που τον αναγνωρίζει και τον αποδέχεται ως πρόσωπο με δυνατότητες αυτοπροσδιορισμού, ώστε να αναπτύξει τις μορφωτικές τάσεις που έχει ανάγκη. Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, η κύρια μέριμνα του εκπαιδευτή είναι η *διευκόλυνση* της προσωπικής προσπάθειας του εκπαιδευομένου για μάθηση. Η συγκεκριμένη αποστολή συντελείται μέσω των λεπτών χειρισμών του εκπαιδευτή-διευκολυντή, ο οποίος επιτρέπει στον εκπαιδευόμενο –ορμώμενο από τα ενδιαφέροντά του– να κινηθεί προς νέες κατευθύνσεις και να απελευθερώσει τη διάθεσή του για έρευνα. Προς το σκοπό αυτόν, ο εκπαιδευτής θα πρέπει να διαθέτει τις ακόλουθες βασικές στάσεις-ιδιότητες: α) τη *γνησιότητα* (realness, genuineness) και τη *συμφωνία* (congruence) με τον εαυτό του, β) την *ανεπιφύλακτη θετική αναγνώριση* (unconditional positive regard), κάτι που σημαίνει εμπιστοσύνη, εκτίμηση και αποδοχή προς τον εκπαιδευόμενο και γ) την *ενσυναισθητική κατανόηση* (empathic understanding), ασκούμενη με ακρίβεια και ευαισθησία προς τον εκπαιδευόμενο (βλ. Rogers, 1983). Όταν ο εκπαιδευτής διαθέτει τις παραπάνω στάσεις-ιδιότητες, τότε διαμορφώνει ένα ψυχολογικά ασφαλές κλίμα που ευνοεί τη μάθηση και το οποίο χαρακτηρί-

ζεται από αλληλοκατανόηση, αμοιβαίο σεβασμό και ελευθερία στην έκφραση. Προϋπόθεση για την επιτυχία του έργου του εκπαιδευτή είναι η ασφάλεια στη σχέση του τόσο με τον εαυτό του όσο και με τους εκπαιδευόμενους, η οποία του επιτρέπει να εμπιστευθεί την ικανότητα κάθε μέλους της ομάδας των ενηλίκων να αποφασίζει προσωπικά για την κατεύθυνση που επιθυμεί (βλ. Rogers, 1983).

Ο Rogers τονίζει την αντίθεσή του σε καθετί τεχνητό από την πλευρά του εκπαιδευτή, δηλαδή στις διάφορες τεχνικές, ασκήσεις ή προγραμματισμένες δραστηριότητες. Τις θεωρεί απόπειρα χειραγώγησης, οι οποίες κατά κάποιον τρόπο αναγκάζουν τους εκπαιδευόμενους να συμμετάσχουν: «Γνωρίζω καλά ότι κάποιες ασκήσεις και δραστηριότητες που θέτει ο εκπαιδευτής μπορούν σε πρακτικό επίπεδο να ενδυναμώσουν την ομάδα ως προς την εδώ και τώρα επικοινωνία ή σε συναισθηματικό επίπεδο. Υπάρχουν ηγέτες ομάδων που σε αυτό το επίπεδο λειτουργούν με μεγάλη επιδεξιότητα και με καλά αποτελέσματα... Όμως αυτό στην καλύτερη περίπτωση μπορεί να οδηγήσει σε μια μαθητεία (την οποία επικρίνω): «τι υπέροχος ηγέτης που είναι που με έκανε να ανοιχτώ, ενώ δεν ήθελα να το κάνω!». Μπορεί επίσης να οδηγήσει σε απόρριψη όλης της εμπειρίας: «Γιατί έκανα τόσο ανόητα πράγματα όταν μου το ζήτησε;». Στη χειρότερη περίπτωση μπορεί να κάνει τον άνθρωπο να νιώσει ότι έχει παραβιασθεί ο ιδιωτικός του εαυτός και στο μέλλον θα προσέχει ώστε να μην εκφράσει ξανά τα συναισθήματά του σε ομάδα» (Rogers, 1970, σ. 54). Ο Rogers πιστεύει ότι κάθε ενήλικος, ως μέλος της ομάδας, πρέπει να έχει την ευκαιρία να απέχει από οποιαδήποτε δραστηριότητα, και αυτό ο εκπαιδευτής οφείλει να το δηλώνει με σαφήνεια. Επιπλέον, εξαιρεί τη σημασία που έχει ο αυθορμητισμός: δραστηριότητες όπως το παίξιμο ρόλων, η σωματική επαφή και το ψυχοδράμα αποδεικνύονται αποτελεσματικές και δεν είναι «κόλπα» εάν συμβαίνουν αυθόρμητα (βλ. Rogers, 1970, σ. 61-62).

Σύμφωνα με όσα προαναφέρθηκαν, η εκπαίδευση του ενηλίκου συντελείται μέσω της *αυθεντικής* κοινοποίησης των διευκολυντικών στάσεων-ιδιοτήτων από τον εκπαιδευτή προς τον εκπαιδευόμενο. Αυτές «δεν είναι τεχνικές και η μεταφορά τους σε επικοινωνία απαιτεί τις πιο εκλεπτυσμένες ικανότητες, γεγονός που στο μεγαλύτερο μέρος του πρέπει να προέρχεται από την προσωπικότητα του εκπαιδευτή και δεν μαθαίνεται μέσα από ακνές απομιμήσεις...» (Thorne, 1991, σ. 42). Πρόκειται για *στάσεις* με γνωστικό, συναισθηματικό και πραξιακό περιεχόμενο (βλ. Κοσμόπουλος και Μουλαδούδης, 2003). Προϋποτίθεται, δηλαδή, η αυτογνωσία και η αυτοαποδοχή του εκπαιδευτή και, επιπλέον, τίθεται το ερώτημα: μπορεί, άραγε, η γνησιότητα και η συμφωνία του εκπαιδευτή με τον εαυτό του να παράγεται ή να αναπαράγεται μέσω τεχνικών; Κατά συνέπεια, ζητείται από τον ίδιο να είναι ύπαρξη αυθεντική στο έργο του και η αυθεντικότητα δεν «διδάσκεται» με τεχνικές. Επομένως, η εφαρμογή στην πράξη των διευκολυντικών στάσεων-ιδιοτήτων είναι ζήτημα επιλογής προηγείται η γενικότερη στάση του εκπαιδευτή, ο οποίος δεν προκαθορίζει τη λειτουργία του, αλλά τιμά τη φυσική διαδικασία και εξέλιξη της ομάδας των εκπαιδευομένων.

Ειδικότερα και σε ό,τι αφορά την ενσυναισθητική κατανόηση, η αξία της οποίας αναγνωρίζεται ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, θα μπορούσαμε να πούμε ότι κάθε άνθρωπος διαθέτει αυτή τη δυνατότητα, αλλά οι άμυνες τον εμποδίζουν να την εκδηλώσει. Επιπλέον, η ενσυναισθητική κατανόηση συχνά συγχέεται ή ακόμα και ταυτίζεται με την τεχνική της ακρόασης (listening) του ενηλίκου, αλλά μια τέτοια αντίληψη αποτελεί παρερμηνεία της, γιατί ως στάση-ιδιότητα είναι πολύ πιο ευρεία και ποιοτική. Η κοινοποίησή της είναι πηγαία και ίσως να μη χρειάζεται η μακρά περίοδος πρακτικής από τον εκπαιδευτή, αλλά η «κατάδυση» στον εαυτό του – ώστε να μάθει περισσότερο τον ίδιο – και επιπλέον η αναγνώριση και συνειδητοποίηση των εσωτερικών εμποδίων, ώστε αυτά να περιορισθούν ή και να απαλειφθούν. Συνεπώς, η υιοθέτηση από την πλευρά του εκπαιδευτή της ανθρωπιστικής φιλοσοφίας απομακρύνει την ανάγκη του για προσφυγή σε τεχνικές.

Για τον Rogers, οι ρόλοι του εκπαιδευτή (βοηθού) και του εκπαιδευομένου (βοηθούμενου) και τα όρια που υπάρχουν στη σχέση και αφορούν και τους δύο καθιστούν αδύνατη την πλήρη ισότητα. Εντούτοις, αυτοί οι ρόλοι δεν αναιρούν την πιθανότητα αμοιβαιότητας μεταξύ τους, παρόλο που εξαρχής η τάση προς αυτή την κατεύθυνση δεν εκδηλώνεται στον ίδιο βαθμό και από τα δύο μέλη. Συνήθως, στην αρχή, μόνον ο εκπαιδευτής – και όχι ο εκπαιδευόμενος – είναι εκείνος ο οποίος παρέχει αυτήν τη δυνατότητα. Ωστόσο, ο στόχος της παιδαγωγικής διαδικασίας είναι η αμοιβαία «συνάντηση», κατά την οποία αναγνωρίζουν θετικά ο ένας τον άλλο με προσωπική υπευθυνότητα. Αναδεικνύεται όταν «η βαθιά αυθεντικότητα του ενός συναντά τη βαθιά αυθεντικότητα του άλλου» (Rogers, 1969, σ. 232). Ο εκπαιδευτής μπορεί να δημιουργήσει τις συνθήκες για να έλθουν οι «σύντομες στιγμές» της «άμεσης πρόσωπο με πρόσωπο σχέσης» και η αλλαγή επέρχεται σε αυτές τις «στιγμές» (βλ. Rogers και Stevens, 1967, σ. 191-192).

ΚΡΙΤΙΚΗ

Ο Rogers επικρίνεται για συντήρηση του υπάρχοντος συστήματος καθώς επίσης και για αφελή θεώρηση και υπερτίμηση των δυνατοτήτων των εκπαιδευομένων (Κόκκος, 2005, σ. 55). Σε αυτές τις επικρίσεις απαντά τονίζοντας την έννοια της κοινωνικής αφύπνισης και ετοιμότητας. Για τον ίδιο, η βασική συνεισφορά της προσωποκεντρικής προσέγγισης είναι η δημιουργία μοντέλων τα οποία θα αξιοποιηθούν όποτε και όταν η κοινωνία το αποφασίσει (βλ. Rogers, 1977, σ. 138). Τότε οι άνθρωποι θα έχουν κάνει ένα σημαντικό βήμα προς την πορεία εύρεσης νοήματος στη ζωή τους. Θα έχουν ανακαλύψει «βασισμένοι στον αμοιβαίο σεβασμό και στην προσωπική ανάπτυξη» (Rogers, 1980, σ. 204-205) ότι υπάρχουν τρόποι για τη συγκρότηση μιας αρμονικής μαθησιακής κοινότητας. Επιπρόσθετα, ο Rogers οραματίζεται μια νέα κοινωνία *προσώπων*, την ανοιχτή κοινωνία στην οποία οι πολίτες θα λειτουργούν με προσωπική υπευθυνότητα για τα καθήκοντά τους και τις αποφάσεις που λαμβάνουν (βλ. Rogers, 1961, σ. 398-399). Για τον Rogers, αυτοί που τον επικρίνουν για την εμπιστοσύνη του προς τον εκπαιδευόμενο είναι κομφορμιστές οι οποίοι αγνοούν

τη δημοκρατική πορεία και την υπεύθυνη ελευθερία των εκπαιδευομένων, και ισχυρίζονται ότι αυτές αποτελούν ουτοπία. Μια τέτοια αντίληψη έχει τις ρίζες της σε αρνητικές αντιλήψεις και δυσπιστία για το ανθρώπινο ον (βλ. Rogers και Freiberg, 1994, σ. 215).

Ο Rogers με τις ιδέες του μετατοπίζει την εξουσία από τον «ειδικό» στο βοηθούμενο και εξακολουθεί να ασκεί καθοριστική επίδραση τόσο στην πρακτική της Εκπαίδευσης Ενηλίκων όσο και σε θεωρητικούς του πεδίου. Ο Malcolm Knowles, ένας από τους πρωτοργούς της «ανδραγωγικής» θεωρίας, υπήρξε μαθητής και μετέπειτα συνεργάτης του. Στην εποχή μας, στην οποία όλο και συχνότερα θυσιάζεται το πρόσωπο στο βωμό του αποτελέσματος και των σκοπιμοτήτων, η προσωποκεντρική προσέγγιση αποτελεί μια αξιόπιστη, εναλλακτική πρόταση για το πεδίο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων και συμβάλλει σε αυτό, μέσω της σεβαστικής κατανόησης για την πραγματικότητα και την προσωπική διαδικασία μάθησης των εκπαιδευομένων.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ

- Rogers, C. (1961) *On becoming a Person* Boston: Houghton Mifflin
- (1969) *Freedom to learn* Columbus: Merill
- (1970) *Encounter groups* Middlesex: Penguin
- (1972) *Becoming Partners: Marriage and its alternatives* New York: Delacorte
- (1977) *On personal power* New York: Delacorte
- (1980) *A way of Being* Boston: Houghton Mifflin
- (1983) *Freedom to learn for the 80s* Columbus: Charles Merrill

ΠΗΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

A. Μεταφρασμένα έργα του Carl Rogers

Το βιβλίο Carl Rogers (1991) *Ομάδες Συνάντησης*, μτφρ. Α. Ντούργα, Αθήνα: Δίοδος

Τα άρθρα: α) «Two divergent trends» (1961), με τον τίτλο «Δύο διαφορετικές τάσεις» στο May, R., *Υπαρξιακή Ψυχολογία*, σ. 113-123, μτφρ. Τ. Μαστοράκη, Αθήνα: Επίκουρος 1978. β) «My political stance» (1978), με τον τίτλο «Η πολιτική μου τοποθέτηση» *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, τεύχ. 2, σ. 123-127, μτφρ. Ν. & Ν. Παϊζη-Α. Κοσμόπουλος, Αθήνα 1985. γ) «Personal thoughts on teaching and learning» (1957), με τον τίτλο *Προσωπικές σκέψεις για τη διδασκαλία και τη μάθηση στο Φράγκος, Χ., Η σύγχρονη διδασκαλία, Συνθετική θεώρηση για τη διδασκαλία. Σχόλια-Βασικά κείμενα για τη διδασκαλία*, μτφρ. Μ. Χριστοδούλου. Αθήνα: Gutenberg 1986, σ. 83-87.

B. Βιβλία για τον Carl Rogers και την προσωποκεντρική προσέγγιση

- Κοσμόπουλος, Α. & Μουλαδούδης, Γ. (2003) *Ο Carl Rogers και η Προσωποκεντρική του θεωρία για την ψυχοθεραπεία και την εκπαίδευση* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Μέρυ, Τ. (2002) *Πρόσκληση στην προσωποκεντρική προσέγγιση*, μτφρ. Γ. Δίπλας, Αθήνα: Καστανιώτης
- Μπρούζος, Α. (2004) *Προσωποκεντρική Συμβουλευτική. Θεωρία, Έρευνα, Εφαρμογές* Αθήνα: Τυπωθήτω
- Πιάνος, Κ. (1998) *Συμβουλευτικός Θεραπευτικός Διάλογος. Θεωρία και Πράξη* Αθήνα: Έλλην
- Σταμπούλης, Ι. (1999) *Η θεωρία της προσωπικότητας για την Προσωποκεντρική προσέγγιση κατά τον Carl Rogers* Αθήνα.

Γρηγόρης Μουλαδούδης*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Kirschenbaum, H. & Henderson, V. (1989a) *Carl Rogers: Dialogues* Boston: Houghton Mifflin
- (1989β) *The Carl Rogers Reader* Boston: Houghton Mifflin
- Κόκκος, Α. (2005) *Εκπαίδευση Ενηλίκων. Ανικνεύοντας το Πεδίο* Αθήνα: Μεταίχμιο
- Κοσμόπουλος, Α. & Μουλαδούδης, Γ. (2003) *Ο Carl Rogers και η Προσωποκεντρική του θεωρία για την ψυχοθεραπεία και την εκπαίδευση* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Mearns, D. & Thorne, B. (1996) *Person-Centred Counselling in Action* London: Sage
- Rogers, C. (1961) *On becoming a Person* Boston: Houghton Mifflin
- (1969) *Freedom to learn* Columbus: Merill
- (1970) *Encounter Groups* Middlesex: Penguin
- (1977) *On personal power* New York: Delacorte
- (1980) *A way of being* Boston: Houghton Mifflin
- (1983) *Freedom to learn for the 80s* Columbus: Merill

- Rogers, C. & Stevens, B. (1967) *Person to person: The problem of being human* La Fayette: Real People Press
- Rogers, C. & Freiberg, J. (1994) *Freedom to learn* New York: Merrill
- Smith, D. (1982) «Trends in counseling and psychotherapy» *American Psychologist* 37, 802-809
- Thorne, B. (1991) *Person-centred counseling. Christian and spiritual dimensions* London: Whurr

ΠΗΓΕΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- <http://www.adpca.org>
- <http://www.centerfortheperson.org>
- <http://www.pfs-online.at/index-pfs.htm>
- <http://www.nrogers.com>
- <http://www.pce-world.org>
- <http://www.kepp.info>

* Ο Γρηγόρης Μουλαδούδης είναι Αναπληρωτής Καθηγητής Παιδαγωγικής στην Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε. Ιωαννίνων και Σ.Ε.Π. του Ε.Α.Π. στη Θεματική Ενότητα «Μεθοδολογία Εκπαίδευσης Ενηλίκων».